

پایید ز لال مثل آ

گفتاری درباره جوان و انتخاب دوست

مضمرات دوستان و معاشران نامناسب بر شخصیت افراد را مورد بررسی قرار دهند. موضوع دوست و انتخاب دوستان از جهات مختلف حائز اهمیت است که به برخی از آنها، به صورت بسیار مختصر اشاره می‌گردد.

الف: ارزش دوستی و دوستان
در تمامی مکاتب و فرهنگ‌ها، به دلیل نقش مهمی که دوستان در زندگی افراد بازی می‌کنند، به اهمیت آن

ویژگی‌های دوستی‌های دوره‌های قبل، معمولاً توأم با آن خود گذشتگی و فداکاری است. از اینجا می‌توان به نقش بسیار مهم دوستی‌های دوره جوانی در تعیین هدف زندگی و سرنوشت افراد پی برد. به همین دلیل، این ادعا که از میان همه عوامل مؤثر در تکوین شخصیت جوان و رشد و تربیت معنوی او هیچ عاملی به اندازه دوستان مؤثر نمی‌باشد، ادعای گزافی نیست. چون انسان در دوره جوانی از یک ویژگی روحی خاصی برخوردار است که بیشترین اثرپذیری و الگوپذیری او از دوستان و معاشرانش می‌باشد.

بنابراین، یکی از مهم‌ترین وظایف قشر جوان آن است که نسبت به موضوع انتخاب دوست و گزینش دوستان خوب از خود حساسیت نشان دهند. و وظیفه مربیان تربیتی و اصحاب قلم است که فوائد و برکات انتخاب دوستان خوب و تأثیر آن بر رفتار جوانان و نیز آفات و

یکی از نعمت‌های بسیار بزرگی که در سرشت انسان به ودیعت نهاده شده است، نعمت انس و گرایش به دیگران است. این امر به صورت غریزه درونی و به صورت یک نیاز طبیعی در افراد وجود دارد که باید ظهور و بروز پیدا کند. در نهایت، به منزله یک بستر مناسب زمینه زندگی اجتماعی انسان را فراهم می‌سازد. بر این اساس، افراد هر جامعه‌ای که از این موهبت الهی به صورت صحیح و درست استفاده کنند، از یک نظام اجتماعی منسجم و مردم گرم و صمیمی برخوردار خواهند شد و این امر، به نوبه خود زمینه پیشرفت و تعالی همه جانبه افراد جامعه را فراهم می‌کند و در نتیجه، احساس همبستگی و همدلی، که در سایه محبت و انس با دیگران پیدا می‌شود، گرفتاری‌ها و مشکلات جامعه را برطرف می‌کند.

البته، نوع و میزان انس و صمیمیتی که در بین افراد در دوره‌های مختلف زندگی ایجاد می‌شود، بسیار متفاوت است. به عنوان مثال، این صمیمیت و گرایش به دیگران و دوستی در دوره کودکی در حد رفاقت یعنی مشارکت در کارها و بازی با یکدیگر جلوه‌گر می‌شود. در مقابل، دوستی‌های دوره نوجوانی علاوه بر مشارکت با یک نوع همدلی و شور و هیجان عاطفی همراه است. در حالی که این امر در دوره جوانی بسیار عمیق‌تر و با دوام‌تر می‌شود. یعنی علاوه بر برخورداری از

بباخیم

■ سقراط می گوید:
مردم هر کدام آرزویی دارند.
یکی مال می خواهد و دیگری
جمال و بعضی افتخار
ولی من معتقدم که یک دوست خوب
از تمام اینها بهتر است.

تصریح و تأکید شده است که نباید به این مسأله به صورت امری ساده و کم ارزش نگریسته شود. در فرهنگ اسلامی با تعبیر بسیار گویا و روشنی به این موضوع پرداخته شده است. به عنوان نمونه، در روایات زیادی تصریح شده است که اساس عقل پس از ایمان به خدا، دوستی با مردم است^(۱) در روایتی دیگر، دوستی با دیگران نیمی از دین را تشکیل می دهد.^(۲) و در تعبیر دیگری، سودمندترین گنج و سرمایه آدمی، دوستی معرفی شده است.^(۳)

همچنین در تبیین ارزش و اهمیت دوستی آمده است: دوستان یک جان در چندین بدن اند.^(۴) روش و شیوه زندگی افراد بر اساس مذهب و آیین دوستانشان است.^(۵) و بر این اساس، توصیه شده است که در دنیا بر تعداد دوستانتان بیفزایید چون دوستان در دنیا و آخرت سودمندند. زیرا در دنیا نیازمندی هایی هست که فقط توسط دوستان برآورده می شود و در آخرت بسیاری از گناهان با شفاعت و کمک آنان آمرزیده می شود.^(۶)

و مضمون این تعبیر در آموزه فرهنگ های دیگر و در لابلای سخنان اندیشمندان جوامع و تمدن های دیگری نیز آمده است. یک ضرب المثل مشهور فرانسوی می گوید که یک دوست خوب به اندازه صد خویشاوند ارزش دارد. یا برناردشاو می گوید: دوست حقیقی بزرگترین سرمایه اوست.

از کارلایل نقل شده است که می گفت: صفات خوب و بد هر کس مربوط به خوبی ها و بدی های اخلاقی دوستان است.

سقراط می گوید: مردم هر کدام آرزویی دارند. یکی مال می خواهد و دیگری جمال و بعضی افتخار ولی من معتقدم که یکی دوست خوب از تمام اینها بهتر است.

سنت بو گفته است: به من بگو با چه کسانی دوستی، تا بگویم تو کیستی و از هوش و ذوق و اخلاق چه مایه داری.

روشن است که این همه تأکید به اهمیت دوستان از آنجا ناشی می شود که معاشرت با افراد ناشایست ضررهای بسیار خطرناکی در پی دارد چون اثرات اخلاقی آنها فکر را تاریک ساخته و قوای اخلاقی را ضعیف نموده، در عوض موجب رشد رذایل اخلاقی در انسان می شود. در مقابل، دوستی و هم نشینی با انسان های با تقوا و عاقل و دانا، علاوه بر تصحیح اهداف و شیوه های زندگی، زمینه رشد صفات و فضائل نیکوی اخلاقی را فراهم کند.

ب. ویژگی های دوستان خوب
پس از آشنایی با نقش و اهمیت دوستان در زندگی و تأثیر آنان در سرنوشت افراد، باید اوصاف و ویژگی های شایسته دوستان مورد بررسی قرار گیرد تا در انتخاب دوست اطمینان حاصل شود و فرد

منتخب به عنوان یک دوست، از ملاک و معیارهای لازم برای ایفای نقش یک دوست خوب برخوردار باشد. برای این کار راه های مختلفی وجود دارد از جمله استفاده از تجارب دیگران، مشورت با بزرگان و صاحب نظران و ملاک های ارائه شده در آموزه های دینی و رهنمودهای اولیاء دین و ...

تجربه نشان داده است کسانی که بدون مطالعه و شناخت لازم از اوصاف افراد، با آنان رابطه صمیمانه و دوستی برقرار کرده اند دوستی آنان چندان دوام پیدا نمی کند و چه بسا موجب بروز برخی مشکلات در زندگی آنان می شود. در اینجا با هدف آشنایی بیشتر با اوصاف و ویژگی های مناسب دوستی به برخی از این ملاک ها که در متون ارزشمند اسلامی به آنها تصریح و تأکید شده است اشاره می شود:

۱. ایمان و پرهیزگاری: افرادی که از ایمان کامل و تقوا و پاکدامنی برخوردارند، از بسیاری از بیماری های روحی نظیر کینه توزی، حسادت، کبر، عجب و ... به دورند. لذا از هم نشینی و دوستی با این گونه افراد نه تنها انسان صدمه نمی بیند بلکه موجبات رشد و تعالی اخلاقی و معنوی او را فراهم می کند. در سخنان و رهنمودهای بزرگان دینی با تعبیر گوناگون به معاشرت و دوستی با اهل ایمان توصیه و تأکید شده است. امام باقر علیه السلام در این باره به جابر می فرمایند: ای جابر بدان که افراد

پرهیزگار برای تو کم هزینه‌ترین مردم و در عین حال، بیشترین کمک‌کار و یاری رسانند. اگر خدا را یاد کنی یاریت می‌کنند، اگر فراموش کنی به یادت می‌اندازند. فرمان خدا را به زبان آورده، پایبند اجرای دستورات اویند. اینان دوستی خود را برای دوستی خدا می‌خواهند، از دنیا دوستی روی گردانند و با دل‌های خود به خدا و دوستی خدا می‌اندیشند... (۷)

روزی اصحاب از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله سؤال کردند: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله با چه گروهی دوستی و هم‌نشینی کنیم؟ حضرت فرمودند: با کسانی که تقوا و پرهیزکاری را پیشه خود ساخته و از طریق کردار و رفتارشان شما را به یاد خدا و روز قیامت می‌اندازند. (۸)

۲. عقل و خرد: انسان‌های دانا و اندیشمند هم خود در تشخیص خوبی‌ها و بدی‌ها از توانایی فوق‌العاده‌ای برخوردارند و هم مواظبت می‌کنند که دوستانشان دچار انحراف نشوند و تمام اعمال و رفتارشان را با مقتضیات علم و عقل تنظیم می‌نمایند. حضرت امام علی علیه السلام موسی‌الرضا علیه السلام فرمودند: سعی کن با افراد عاقل رابطه دوستی برقرار کنی چون اگر از بذل و بخشش آنها هم بهره‌مند نشوی از نیروی عقل و خرد آنان برخوردار می‌شوی. (۹)

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز در همین زمینه فرموده‌اند: دوستی با

افراد عاقل موجب فروتنی است، اما مصاحبت و دوستی با انسان‌های احمق و ناقص‌العقل مایه کاستی در دنیا و پشیمانی در زمان مرگ و زیان و خسران در آخرت است. (۱۰)

زمانی حواریون حضرت عیسی علیه السلام از ایشان پرسیدند: یا روح‌الله ما با چه کسانی دوستی و مجالست کنیم؟ آن حضرت فرمودند: با کسی که دیدن او شما را به یاد خدا بیندازد و گوش کردن به سخنانش بر علم و دانش شما بیفزاید و عمل او شما را به کار برای آخرت تشویق و ترغیب نماید. (۱۱)

۳. ادب و خوی پسندیده: ادب در لغت معنی «خوی خوش و پسندیده» است یعنی فرد رفتار و برخوردی شایسته داشته باشد. در حقیقت، ادب هر کس نشان‌دهنده

کمال و منزلت اوست و برخورداری از ادب از دیدگاه اسلام به قدری ارزشمند است که در روایتی علیه السلام می‌فرمایند: مردم به ادب و خوی پسندیده بیشتر از طلا و نقره نیاز دارند. (۱۲) چون طلا و نقره حداکثر می‌تواند بخشی از معاش انسان را تأمین نماید ولی ادب وسیله تحقق کمال حقیقی انسان است و زمینه را برای رشد و تعالی معنوی او فراهم می‌سازد. در همین زمینه گفته شده است که میزان کمال آدمی ادب است و هیچ میراثی ارزشمندتر از ادب نیست و از مهم‌ترین حقوق فرزندان بر عهده والدین نیکو ادب کردن اوست و آن‌گاه در نشانه‌های برخورداری ادب آمده است که انسان بد زبان ادب ندارد. (۱۳)

انسان مؤدب آنچه را که به خود نمی‌پسندد به دیگری هم نخواهد پسندید. (۱۴) و بهترین و کامل‌ترین صورت ادب آن است که انسان از چنان نیروی باطنی و اراده راسخی برخوردار باشد که بتواند از کارهای ناپسند خودداری نماید. (۱۵) از آنجایی که علی علیه السلام فرموده‌اند: دوستی جز با غیر افراد مؤدب نمی‌تواند دوستی بی‌عیب و نقص باشد. (۱۶) بدیهی است که معاشرت و هم‌نشینی با این‌گونه افراد تأثیرات مهمی در نوع اخلاق و آموزش شیوه‌های برخورد مناسب انسان دارد.

۴. خیرخواهی: نصیحت و خیرخواهی به دیگران یکی از تکالیف و حقوق افراد جامعه اسلامی است. چون در

زمانی حواریون حضرت عیسی از ایشان پرسیدند: یا روح‌الله ما با چه کسانی دوستی و مجالست کنیم؟ آن حضرت فرمودند: با کسی که دیدن او شما را به یاد خدا بیندازد و گوش کردن به سخنانش بر علم و دانش شما بیفزاید و عمل او شما را به کار برای آخرت تشویق و ترغیب نماید.

دیدگاه فرهنگ اسلامی هر فرد مسلمان برادر مسلمان دیگری محسوب می‌شود. لذا باید همچون چشم و آینه راهنمایی یکدیگر باشند. بر این اساس، در دوستی هم باید این امر مورد توجه واقع گردد مبادا افراد به خاطر احتمال رنجش دوستانشان از تذکر دادن عیب‌ها و بازگو کردن نواقص و کوتاهی‌های آنها خودداری نمایند. به این وظیفه و شرط دوستی نیز در رهنمودهای دینی به صورت‌های مختلفی تصریح و تأکید شده است که به ذکر چند نمونه از آنها اکتفاء می‌شود:

علی علیه السلام به عنوان یک اصل کلی می‌فرماید: محبوبترین مردم در پیش تو باید کسی باشد که شما را به کارهای نیک راهنمایی کرده و عیب و لغزش‌های شما را بر شما گوشزد می‌نماید و در همین راستا می‌فرماید: دوست واقعی کسی است که شما را از بدی‌ها باز دارد و آن کس که عیب‌های شما را برای شما بازگو می‌کند، دوست شماست. ولی کسی که عیب‌های شما را از شما می‌پوشاند دشمن شماست و بدترین دوستان کسانی هستند که با تملق برخورد کرده، عیب‌های شما را گوشزد نمی‌کنند.

۵. وفاداری: از آنجا که دوستی همانند سایر ارتباطات اجتماعی دیگر یک پیمان محسوب می‌شود، پایبندی به اصول و احکام آن ضرورت دارد و از یک نظر، بقاء و تداوم شایسته دوستی، به وفاداری افراد بستگی دارد حتی علی علیه السلام رمز سلامت دوستی را در وفاداری به مقتضیات آن می‌داند و در معرفی دوست حقیقی و دوست واقعی می‌فرماید: دوست، دوست واقعی نخواهد بود مگر آن‌که در سه موقعیت دوستش را ملاحظه کند: در

گرفتاری‌ها، در غیبت او و در مرگش ^(۱۷) و این سه از نشانه‌های وفای انسان است. کسی که از صفت تعهد و وفا برخوردار نباشد، غالباً در این سه، آن‌چنان که باید نمی‌تواند حق دوستی را به جای آورند. لذا علی علیه السلام در ضمن هشدارهایی می‌فرماید: دوستی خودتان را برای کسانی که بی‌وفا هستند بذل نکنید و به دوستی کسی که وفا بر تعهدات خود ندارد اعتماد ننمائید. ^(۱۸)

علاوه بر اوصاف مذکور، برای دوست خوب ویژگی‌های دیگری نیز ذکر شده است که از جمله آنها: صبور و بردبار بودن، اهل احسان و بخشنده بودن، مهربان و خونگرم بودن، امین و سرنگهدار بودن، انصاف داشتنی، زود رنج نبودن، حسود و نیرنگ باز نبودن، راستگو بودن، غیور و شجاع بودن و...

ج. آداب دوستی

پس از انتخاب دوست به منظور حفظ و استحکام دوستی باید طرفین ملزم باشند که همه عواملی را که به بقاء و تداوم دوستی کمک می‌نماید حفظ کنند و از بروز موانع استمرار دوستی و آفات آن جلوگیری به عمل آورند. برای تحقق این هدف، باید طرفین اولاً، به حقوق دوستی پایبند باشند چون همان‌گونه که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: حداقل سی حق، دوست بر گردن آدم دارد که از جمله آنها: گذشت از لغزش‌های او، قبول پوزش او، عیادت او در زمان مریضی و ناراحتی، یاری او در زمان گرفتاری، پاسخ دادن به سؤالات او، قبول کردن دعوت او، خوبی‌های او را قدر دانستن، در انجام کارهای خوب او یاری کردن و از ارتکاب او به کارهای بد جلوگیری کردن، دوستی او را به

اموال و منافع خود ترجیح دادن، در زمان نبود او از او حمایت کردن، پس از مرگ او به نیکی یاد کردن و به او خیر رساندن و...

ثانیاً، از بروز موانع دوستی به هر شکل ممکن جلوگیری به عمل آورند. به عنوان مثال، از بدخویی و عیبجویی و تنگ‌نظری، تکبر و کینه‌توزی و تمسخر و تحقیر و سرزنش و بی‌انصافی و... در حق دوست بشدت پرهیز نمائید. در مقابل، عوامل افزایش دوستی نظیر: گشاده‌رویی، تواضع و خوش‌گمانی و اعتماد، ایثار، نصیحت و دعا و اطعام و تجدید دیدار و پرس‌وجو از احوال او و... بیشتر مورد توجه قرار دهند، به نظر می‌رسد، اگر همه افراد، تک تک این امور را در مراحل مختلف زندگی و در انتخاب دوست و معاشرت با آنان رعایت کنند، از نعمت دوستی و فوائد دوستان بهره‌مند شده و از آفت‌ها و ضررهای دوستی‌های نامناسب در امان خواهند ماند.

ادامه دارد...

● پی‌نوشت‌ها

- ۱- بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۳۹۲
- ۲- غررالحکم، ج ۲۹۷۳
- ۳- همان، ج ۲۰۵۹
- ۴- کنز العمال، ج ۹، ص ۲۱
- ۵- مستدرک الوسائل، ج ۸، ص ۳۲۳
- ۶- بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۳۶، ج ۱۷
- ۷- وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۴۱۲
- ۸- مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۶۲
- ۹- اصول کافی، ج ۲، ص ۶۳۸ / بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۱۸۸
- ۱۰- اصول کافی، ج ۱، ص ۳۹
- ۱۱- غرر و درر آمدی، ج ۲، ص ۵۶۹
- ۱۲- میزان الحکمه، ج ۱، ص ۶۸
- ۱۳- نهج البلاغه، حکمت ۴۰۴
- ۱۴- غرر و درر آمدی، ج ۲، ص ۴۶۲
- ۱۵- شرح غرر و درر آمدی، ج ۶، ص ۳۷۵
- ۱۶- نهج البلاغه، حکمت ۱۲۹
- ۱۷- شرح غرر و درر آمدی، ج ۶، ص ۲۸۳